

Fr. Govékar:

Anton Aškerc in Alfred Jensen.

Dné 7. septembra 1898 sem bil v Ljubljani z rajnim Aškercem v družbi odličnega švedskega pisatelja in pesnika, dr. Alfreda Jensena, člena Nobelovega instituta švedske akademije v Stockholmu, velikega slovanofila ter zelo delavnega kulturnega delavca za spoznanje Jugoslovanov med Škandinavci. Poleg literarnih esejev in temeljitih potopisov je napisal Alf. Jensen tudi veliko število prevodov ruskih, poljskih, čeških, hrvaškosrbskih, bolgarskih in tudi slovenskih.

Leta 1895. je dobil Jensen od švedske akademije večjo potovalno ustanovo. Iz Berolina je potoval preko Dunaja v Zagreb in Beligrad, potem ob Donavi v Odeso, Kijev i. t. d. Med tem potovanjem je ostal Jensen dva do tri tedne v Ljubljani, študiral Jos. K. Pečnikovo slovnico, čital slovensko literaturo in se zlasti poglobil v Prešernove poezije. V Ljubljani je napisal tudi v „Nordisk Tidshrift“ objavljeno študijo o Prešernu, šest prevodov iz Prešernovih pesnitev in uvod „Krsta pri Savici“. Jensenovi splošni vtiski o Sloveniji in Slovencih so izšli leta 1897. v II. delu njegovega obširnega dela „Slavia“ in sicer v 2. poglavju: „Pri Slovencih, v Ljubljani in na Blejskem jezeru“. Na Bledu je bil namreč več dni.

Leta 1896. je potoval Jensen kot vojni dopisnik na Grško in na Kreto. Vrnivši se preko Trsta v „Evropo“, je počival nad mesec dni v Celju, kjer je mnogo občeval z rajnim dr. Šukljejem, o katerem piše še danes, da je bil „zelo ljubezniv človek“.

Leta 1898. je živel Jensen dalje časa na Dunaju. Tam je slišal prvič o Aškercu. Čital je E. Kristanove nemške prevode Aškerčevih balad v „Arbeiter Zeitung“, kasneje tudi dr. G. Krekovo študijo o Aškercu ter je začel z velikim zanimanjem študirati prvi dve knjigi Aškerčevih pesnitev.

Poleti leta 1898. je potoval v Zagreb ter se je spotoma ustavil za več dni v Celju in v Ljubljani. Takrat se je seznanil z Aškercem osebno. V jeseni t. l. je napisal za Göteborgski „Handels och Sjöfartstidning“ o Aškercu in slovenskem modernem slovstvu članek ter je v njem priobčil tudi švedski prevod Aškerčeve balade „Pevčev grob“. Poslej sta ostala pesnika trajno v pismeni in tudi osebni zvezi. Jensen je prišel s severa trikrat v Dalmacijo ter je vselej spotoma posetil Aškerca. Tudi gost župana Iv. Hribarja je bil pri

neki taki priliki. V omenjenem Gøteborškem listu je Jensen objavil kasneje še razne Aškerčeve balade in romance, „Pramločo“, „Krišno“, „Grešnika“, „Prvo mučenico“ i. dr. Med Aškercem in Jensenom se je razvila živahna korespondenca, postala sta si kmalu tudi prijatelja ter se končno v pismu pobratila.

O Jensenu in njegovem za vse Slovanstvo prevažnem literarnem delovanju je napisal Aškerc leta 1899. članek ter ga priobčil v Ljubljanskem Zvonu (1. številka). Jensen je opozoril Aškerca na švedskega slavnega lirika grofa Karla Snoilskega, izhajajočega iz slovenskega rodu Znojilškov, pregnanih v protireformacijski dobi iz Kranjske ter pobeglih na Švedsko v XVII. veku. Aškerc je objavil o tem rodu Znojilškov ter o pesniku-grofu Snoilskem v Ljubljanskem Zvonu (l. 1898.) troje člankov. Dopisoval je tudi neposredno z grofom Snoilskim, ki mu je poslal svojo fotografijo ter fotolitografsko sliko nekdanjega slovenskega predikanta Janeza Snoilškega, protestantskega slovenskega pesnika. Ta slika je prešla iz Aškerčeve zapuščine v last mestne občine ter se hrani v arhivu. Leta 1901. je izdal Jensen za šestdesetletnico švedskega poeta grofa K. Snoilskega antologijo prevodov Aškerčevih pesnitev pod naslovom „Sloveniska ballader“, ki jih je sprejela švedska kritika zelo pohvalno. Nekaj kritik je poslal Jensen Aškercu v originalu. Ko je grof Snoilsky l. 1903. umrl, mu je Aškerc v 7. številki Ljublj. Zvona napisal nekrolog ter je obenem priobčil svojo pesem, ki jo je bil poslal pokojniku za šestdeseti rojstni dan že 8. sept. 1901.

Prijateljsko razmerje med Aškercem in Jensenom je ostalo neskaljeno do zadnjega; pesnika sta si pošiljala v zameno tudi svoje knjige. Jensen mi piše: „Da sem se lotil prevajati Aškerčeve pesnitve, bila sta povod deloma moja osebna simpatija za njegovo originalno, meni izredno simpatično osebnost, deloma moje dobro mnenje o njegovih narodnih baladah, legendah i. dr. Baš njegova zbornika „Balade in romance“ ter „Lirske in epske poezije“ smatram za najboljše njegovi deli. Kasneje se mi je zdelo njegovo pesniško delovanje umetniško nekoliko medleje. Rad priznavam njegovo bogastvo v sujetih in njegov miselni vzlet; v tem pogledu se mi zdi Prešeren s svojimi južnimi ljubezenskimi toni („mit seinen südländischen Liebestönen“) majhen in kot nacionalen pesnik znatno manjši; toda — vsaj z ozirom na časovne razmere — je bil Prešeren večji lirik in umetnik.“ *No, no - to Prešeren = overgite!*

Po Jensenovi zaslugi so najlepše Prešernove in najlepše Aškerčeve pesnitve prevedene na švedski jezik in Jensen se je tudi po

Aškerčevi smrti spomnil pokojnika ter je „Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning“ (št. 191 z dne 19. avgusta t. l.) prinesel sledeči nekrolog izpod Jensenovega peresa:

„Slovanski slovstveni svet je v tem letu prebil hude izgube: Bolgari so izgubili Penča Slavejkova, Poljaki odličnega novelista Boleslava Prusa (Glowackega) in Čehi svojega izvrstnega kulturnega zgodovinarja Zikmunda Wintera. Končno pa so Slovenci spremili h grobu prvega svojega pesnika Antona Aškerca.

V evropski slovstveni zgodovini bo zavzemal Aškerc morda manje opazeno mesto, zakaj njegovo pesniško delovanje se s pogumno izvirnostjo ali formalno virtuoznostjo ni posebno odlikovalo. Njegova pesnitev je bila nekam trpka in včasih s politično, socialno ali нравno tendenco preveč obložena. Toda v zgodovini svoje domovine bo Aškerc imenovan poleg Prešerna in Gregorčiča. Kot umetnika ga je gotovo presegal Prešeren in kot čistega lirika Gregorčič; toda Aškerc se mi zdi nacionalnejši od obeh in njegov kulturni pomen je večji. Pri tem je bil Aškerc več kot poet: bil je originalen poštenjak, čigar spomin ohranijo njegovi prijatelji s hvaležnostjo. Končno je bil Aškerc pristen protestant v najboljšem pomenu te besede, in s tem si je pridobil in zagotovil simpatije tudi med Švedi, čeprav je švedski prevod njegovih balad (1901) danes še malo poznan.

Njegovo ime je morda turškega izvira, pomenja namreč bojevnika, in Aškerc je zaslužil to ime, zakaj vse njegovo življenje je bilo borba proti obskurantizmu in „papistovskemu hlapčevstvu,“ kakor se glasi v pesni „Ljubljana“ Snoilškega. V tej pesni se spominja švedski grof-pesnik svojih slovenskih kmečkih dedov, ki so bili po katoliški protireformaciji pregnani iz ljubih alpskih dolin ob Savi. Slučajno je postal Aškerc, ta sin slovenskega kmeta, duhovnik; nihče pa ni poštenje in močnejše razkril senčnih strani klerikalizma kot on. Dasi ne izobčen, je bil vedno preganjan od cerkvenih oblasti. Toda njegova bojevitost je z leti le naraščala in kot bojevnika na straži je tudi umrl.

V kmečki koči blizu Rimskih toplic je bil rojen leta 1856. Po šolskih študijah v Celju je bil l. 1881. v Mariboru posvečen v duhovnika. Toda v istem letu je bil že med sotrudniki „Ljub. Zvona“ ter je še pod psevdonimom Gorazd priobčil več pesni, ki so izdajale svobodomiselnost in odkritosrčnost tega katoliškega duhovnika. Cerkevne oblasti so takoj odgovorile na njegovo izzivanje ter so napadle njega prav tako, kakor njegovega pesniškega brata, tudi

posvečenega Simona Gregorčiča. Toda dočim je mehki lirik Gregorčič v enakem boju resigniral ter se iz javnega življenja umaknil, je razplamenila Aškerca le še večja bojevitost. Dobival je od svojih načelnikov ukore, toda on se ni brigal zanje. Končno je bil za vse življenje zaradi „prezverstva“ suspendiran, in zdaj šele se je mogel svoji bojevni poeziji posvetiti z vsem srcem. Posvetne oblasti pa so mu dale vendar zadoščenje in delo z zaslužkom, zakaj 1. 1898. je bil imenovan za mestnega arhivarja v Ljubljani.

Tu je deloval vestno, in študij starih dokumentov mu je dajal snovi za domovinske junaške pesnitve in balade. Svobodni čas je porabljal za potovanja, — ogledal si je ves slovanski svet ter je pohitel tudi v orijent, čigar kultura in filozofija sta ga posebno privlačevali. Mnogo njegovih razglednic hranim — zdaj s spomenikom Petra na Nevi, zdaj s piramidami ob Nilu — vedno je bil naivni, ukaželjni turist in prijatelj, ki je pisal tekst.

Tako je teklo njegovo življenje v zasebni samoti in v javnem boju, dokler se ni nedavno nekega poletnega večera vrnil iz svoje pisarne v skromno samsko stanovanje. Tu so ga našli naslednjega jutra — od kapi zadetega . . . Prenesli so ga v bolnico, in tam je umrl. Njegov pogreb je bilo narodno žalovanje. H grobu so mu sledili vsi njegovi otroci — vseh njegovih 15 del od „Balad in romanc“ do „Poslednjega Celjana“.

Ako pregledujem zdaj te knjige, najdem tu in tam, kar se mi zdi nezrelo, neumetniško. Toda njih cena leži v dobrem namenu, v plemeniti vsebini. Hotel je svoj nevedni narod poučiti, hotel je svoje rojake duševno osvoboditi in oplemeniti; vse njegovo pesniško delovanje je nadaljevanje čistega kulturnega stremljenja, ki so mu Primož Trubar in drugi slovenski reformatorji ter mučeniki XVI. veka posvetili svoje življenje. Za skromnimi, včasih neumetniškimi besedami čutiš človeško srce, ki je bilo za bedne in ponižane.

V eni svojih najlepših pesni („Pevčev grob“) je pel Aškerc o menihu, pokopanem v samostanu. Nad njegovim razpokanim grobnim kamenom so pele še ptice, ko je že razpadel ves samostan. Tako si hočem predstavljati tudi poslednje Aškerčevo počivališče. Na njegovem grobu naj dehte rože, in čeprav je onemel njegov glas, bo njegova pesem še živela med njegovimi rojaki in pričala

„o nadeji pač pokopani,
o zlati svobódi prodani“.

(om hopp som för tidigt blev jordat,
om frihetens värk ofullbordat.)

Ponižen, skromen je bil v svojem srčnodobrem, otroškem bitju. Postavil si je svoj odgojni smoter kot pesnik visoko, ali o svoji osebnosti si ni domišljjal ničesar. Ni bil mogočen pesniški plamen, vsekakor pa je bil svetla, vedno goreča luč, ki je mogla bliskati v temni noči ter tolažiti trudnega alpskega potnika. Svoj poklic je lepo označil že svoji pesni „Večna luč“:

„Naj hram ogrinja mrak teman,
naj krog divjá vihar strašan:
od znotraj luč ne vgasne mu,
obseva stene jasne mu.

I jaz sem takšen božji hram,
v življenja širnem polji sam ...
A duša svetel je oltar —
kaj mrak, nevihta pač njej mar!“

Anton Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

IV.

Razkošen mal salon. Pohištvo v njem
iz dragega lesá. Preproge težke
razgrnjene po tleh in grške vaze
so razpostavljene tu, tam po kotih.
In po dolbinah v zidu, po policah
povsod se sveti plemeniti bron:
Bogovi iz paganskega Olimpa
pa geniji smehljajo se in Fauni.
Na sredi sobe pa na nogah treh,
ki v levjih šapah se končavajo,
stoji okrogla miza marmornata,
na mizi razmetanih knjig je kup,
dišava fina plava po prostoru ...